

ערך החיים או חיים בעלי ערך

מטרות:

1. היכרות עם סיפורה האישי והייחודי של אתי הילסום.
2. דיון בנושא שמירה על צלם אדם כדרך התנגדות לנאצים.
3. בירור עמדתנו לגבי ערך שמירת החיים.

רקע כללי:

אתי הילסום (1914-1943) גדלה במידלבורג שבהולנד. האב היה יהודי הולנדי והאם יהודייה-רוסיה, בבית ספוג אווירה אינטלקטואלית. אביה של הילסום, לואיס הילסום, היה מורה לשפות קלאסיות ומנהל הגימנסיה העירונית בעיר דוונטר. שלושת ילדי המשפחה - אתי ושני אחיה, מישה ויאפ - היו מוכשרים במיוחד: מישה היה פסנתרן מבריק, שהיה מנגן מיצירות בטהובן לפני קהל כבר שהיה בן שש. לדעת רבים הוא היה אחד הפסנתרנים המבטיחים ביותר באירופה. יאפ, הצעיר בילדים, למד רפואה. באוניברסיטה למדה הילסום שפות סלאביות ופסיכולוגיה. את חייה האישיים והמקצועיים חלקה האישה הצעירה עם יוליוס ספיר, פסיכולוג ידוע ותלמידו של יונג. מיד לאחר כיבוש הולנד קשרה הילסום קשרים עם סטודנטים שמאלנים במחתרת, ולפרנסתה לימדה רוסית. במצוד של יולי 1942 הצטרפה הילסום מרצונה למגורשים לווסטרבורק (מחנה מעבר שהוקם עבור יהודי הולנד), שם עבדה בבית-החולים עד גירושה לאושוויץ. נסיעותיה לאמסטרדם בענייני בית-החולים נוצלו להברחת מכתבים ולהשגת מלאי תרופות למחנה. חבריה באמסטרדם הפצירו בה להישאר במסתור שהכינו לה בעיר, אך היא סירבה וחזרה לווסטרבורק. לא עלתה על דעתה האפשרות שהיא עצמה תינצל בזמן שאחרים ייספו. היא השקיעה את כל זמנה בעזרה לנזקקים במחנה, וליוותה רבים מהם בדרכם האחרונה.

בשנתיים האחרונות לחייה כתבה אתי הילסום יומן, שפורסם בעברית בשם "השמיים בתוכי" בשנת 1981. הקריאה ביומן מעלה שאלות פילוסופיות על אמונה, על טוב ורוע ועל עבודה רוחנית. היא סירבה לראות בגורלה גזירת גורל, וביקשה לראות את התכלית שבחיים, את יופיים וכבודם, ולהראות זאת לאנשים שבהם פגשה¹. אתי הילסום נרצחה באושוויץ בשלושים בנובמבר 1943.

¹ בתיה דביר, השמיעני את קולך ונסו הצללים - מבחר מקורות של נשים בתקופת השואה, מורשת ויד ושם, ישראל (תשע"ט 2018), עמ' 169

מהלך:

1. במאי 1940 כבשה גרמניה הנאצית את הולנד והחל תהליך הבידוד ובהמשך גם ההשמדה של יהדות הולנד. אתי הילסום, אישה צעירה בת 26 המתגוררת באמסטרדם כותבת יומן ובו מתארת את אירועי השעה ולצידם את האופן שבו היא בוחרת להתייחס לאירועים אלו. בשנת 1943, מתוך מחנה המעבר שבו נכלאה היא כותבת:

"מי שזכה בזכות, המורטת עצבים, להישאר בווסטרבורק² עד להודעה חדשה', נחשף לסכנה מוסרית גדולה, הסכנה שרגשותיו יוקהו ויקשיתו. הסבל האנושי, שהתחולל לנגד עינינו במחצית השנה האחרונה, ושממשיך להתחולל חדשים לבקרים, הוא מעל ומעבר למה שאדם אחד יכול לעכל בשישה חודשים, ואין זה מפליא ששומעים כל יום, מכל עבר ובכל נימות הקול: "איננו רוצים לחשוב, איננו רוצים להרגיש, אנחנו רוצים לשכוח מהר ככל האפשר".

אולם נדמה לי שזאת סכנה גדולה. [...] אם נציל מהמחנות, באשר הם שם, רק את גופנו ותו לא, הרי הצלנו פחות מדי. כי הבעיה איננה אם האדם מציל את חייו בכל מחיר, אלא כיצד יצילם. לפעמים אני חושבת, שכל מצב חדש, אם טוב ואם רע, טומן בחובו את האפשרות להעשיר אותנו בתכונה חדשה. אם נפקיר בידי הגורל את העובדות הקשות, שהועמדנו בפניהן מבלי שנוכל לשנותן, ולא ניתן להן מקלט בראשנו ובלבנו כדי שיתעכלו שם ויהפכו לגורמים שיסייעו לנו לגדול ולהפיק מהן משמעות, כי אז לא נהיה דור בר קיום. אכן, אין הדברים פשוטים כלל ועיקר, ואולי בשבילנו, היהודים, הם עוד פחות פשוטים מאשר לאחרים. ואף על פי כן, אם לא יהיה לאל ידנו להציע לעולם המרושש שלאחר המלחמה דבר מלבד גופינו הניצלים-בכל-מחיר, ולא משמעות חדשה הנובעת ממעמקי מצוקתנו וייאושנו, הרי יהיה זה פחות מדי. מתוך המחנות עצמם חייבות להקרין מחשבות חדשות, והבנה חדשה חייבת לזרות אור חדש לעבר גדרות התיל שלנו, ולהתמזג עם הרעיונות החדשים שחייבים לרכוש לעצמם מי שנותרו בחוץ במצבים שאט אט נעשים כמעט קשים ועקובים מדם במצבנו. ובחיפוש משותף וכן אחרי תשובות מבהירות לכל המאורעות הסתומים האלה, אולי יוכלו החיים המעורערים לצעוד צעד זהיר קדימה, לכן הנני סבורה שהסכנה גדולה כל כך בהיותנו שומעים ללא הרף ומכל עבר: "איננו רוצים לחשוב, איננו רוצים להרגיש; מוטב שנקחה את רגשותינו בפני הייסורים האלה." כאילו הסבל – תהא צורתו ככל שתהא – אינו אף הוא חלק מהקיום האנושי.³

² מחנה מעבר עבור יהודי הולנד משם נשלחו למחנות הריכוז וההשמדה בפולין.
³ שולמית במברגר (תרגום), השמיים שבתוכי- יומנה של אתי הילסום 1941-1943, כתר הוצאה לאור, ירושלים (2002), עמ' 176-177

2. דיון:

א. שאלות הבנה:

- באיזה אופן אנשים מגיבים למראות הסבל האנושי?
- מדוע חושבת אתי שזו סכנה גדולה?
- על פי הקטע, איזו הזדמנות עבור האדם והאנושות טמונה בתוך המציאות הנוראית הזו?

ב. שאלות עמדה:

- לטענת אתי בכל מצב של משבר טמונה הזדמנות ללמוד משהו חדש ולצמוח ממנו. מה דעתכם? האם תוכלו לחשוב על דוגמא מחייכם האישיים?
- אתי טוענת ש"אם נציל מהמחנות רק את גופנו הצלנו פחות מדי", לדעתה חשוב יותר לחיות חיים בעלי ערך מאשר ערך החיים עצמם. מה דעתכם? האם יש מחיר שאסור לאדם "לשלם" אותו כדי להציל את חייו? או שמה עליו לעשות כל שביכולתו להצילם?

3. לסיכום- הזמינו את התלמידים לתת כותרת לקטע.